

ZYGMUNT BAUMAN VE AKIŞKAN MODERNİTE KURAMINA GENEL BAKIŞ OVERVIEW OF ZYGMUNT BAUMAN AND LIQUID MODERNITY THEORY

Meltem KAYA*

Öz

20. ve 21. yüzyılın en önemli sosyal teorisyenlerinden biri olan Zygmunt Bauman'ın 'Akışkan Modernite' kuramı pek çok alana konu olmuştur. Bauman, bireylerin yaşamış oldukları korkularla birlikte günümüzde belirsizlik ve güvensizlik ortamının akışkan moderniteyi doğurduğunu vurgulamıştır. Akışkan modernite kuramsallaştırmasından önce, modernizmin sert bir eleştirisini yapan Bauman, aslında modernizm ile iktidarların şiddeti yönettiğini ve öteki olarak görülen bireylere her alanda şiddet uygulandığını çalışmalarında dile getirmiştir. Postmodern dönem her ne kadar modernizmde yaşanan totalitarizmden kurtuluş gibi görünse de Bauman, postmodern dönemin de modernizmden çok farklı olmadığını hatta bireylerin yaşamını daha da belirsiz hale getirdiğini düşünmüştür.

Anahtar Kelimeler: Akışkan Modernite, Modernizm, Postmodernizm.

Abstract

Zygmunt Bauman, one of the most important social theorists of the 20th and 21st century, Liquid Modernity theory has been the subject of many areas. Bauman emphasized that the environment of uncertainty and insecurity together with the fears that individuals have experienced gave rise to liquid modernity. Prior to the theorizing of liquid modernity, Bauman made a harsh criticism of modernism. He, thought that power managed violence. Although postmodern period seems to be the salvation of totalitarianism in modernism, Bauman thought that the postmodern period is not very different from modernism, and even makes the life of individuals more uncertain.

Keywords: Liquid modernity, Modernism, Postmodernism.

Giriş

Sosyoloji, toplumsal sorunların anlaşılması ve toplumdaki aksaklıklara eleştirel bir yönden bakılabildiğini sağlayan bir sosyal bilimler alanıdır. Çalışmada ele alınan 20. ve 21. yüzyılın en önemli sosyologlarından Zygmunt Bauman, yapmış olduğu çalışmalarda eleştirel bir bakış açısı ile pek çok toplumu incelemiştir.

Bauman'ın akışkan modernite kuramsallaştırmasını anlayabilmek adına yürütülen bu çalışmada, derinlemesine literatür taraması yapılmış, nitel araştırma yöntemi olan doküman inceleme tekniği kullanılmıştır.

Bauman'ın akışkan modernite kuramsallaştırmasını incelemeye başlamadan önce, kendisini tanımak, kuramsal çalışmalarını anlayabilmek son derece önemlidir. Polonya'da doğan bir Yahudi olarak öteki olmanın zorluklarını hayatının büyük bir bölümünde yaşayan Bauman, yapmış olduğu çalışmalarda bu zorlukları toplum nezdinde incelemiştir. Nazi işgaliyle hayatı bir sürgüne dönen Bauman, pek çok yerde bulunmanın da etkisiyle farklı toplulukları inceleme fırsatı bulmuştur. Çalışmanın ilk aşamasında Bauman'ın yaşamı, eserleri ve etkilendiği isimlere yer verilerek kuramsal çalışmaları aktarılmıştır.

Kendisini modernizm ve postmodernizm tarihçisi olarak adlandıran Bauman, modernizmi barbarlığın kalıntıları değil ta kendisi olarak görmektedir. Bu nedenle çalışmanın ikinci aşamasında Bauman'ın modernizme olan bakışı incelenmiştir. Bauman, postmodern dönemi ise başlarda modernizmin kurtuluşu olarak görse de daha sonraları, postmodernizmin, modernizmden hiç de farklı olmadığını pek çok çalışmasında vurgulamıştır.

Çalışmanın ana konusu olan akışkan modernite kuramsallaştırmasını postmodernizmin bir eleştirisi olarak görmek mümkündür. Son bölümünde akışkan modernite kuramsallaştırmasının anlaşılabilirliği açısından akışkanlığı, aile yaşamından, iş yaşamına kadar yayıldığı gösterilmiştir.

1. Bir Ötekinin Sürgün Hayatına Bakış: Zygmunt Bauman

Dünya çapında ünlü bir sosyolog olan Zygmunt Bauman'ın eserlerini anlayabilmek için biyografisini bilmek zaruridir. Bir öteki olduğu söylenebilecek Bauman, Yahudi asıllı bir akademisyendir. Yaşamına

* İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü Doktora Öğrencisi, mltmkaya36@gmail.com

sürgünler ve savaşlar sığdıran Bauman, toplumsal analizleriyle 20. ve 21. yüzyılın sosyolojisini anlayabilmek adına önemli bir isim olmuştur.

Bauman, 18 Kasım 1925'te Polonya'nın Poznan şehrinde doğmuştur. 1939'da Polonya'nın Nazi işgaline uğraması ile birlikte ailesi, Stalin yönetimindeki Sovyetler Birliği'ne kaçtı. Eğitiminin bir kısmını burada tamamlayan Bauman, üniversitede çalışmalarının devam etmesini istese de II. Dünya Savaşı'na katıldı. Savaşın sonunda yaralanan Bauman, 1945'te Berlin'in kurtuluşu için 'Kızıl Ordu'ya katıldı. Polonya ordusunda binbaşı olunca 'en genç binbaşı' unvanını elde etti. Bu sırada sosyal bilimlerden felsefe alanında yüksek lisans eğitimine de başladı. (Smith, 1999, 38-39) Görüldüğü gibi Bauman, doğduğu andan itibaren toplum içinde öteki olma durumunu yaşamış, Nazi işgaline uğrayan Polonya'da bir Yahudi olmanın zorluklarını ailesi ile birlikte sonuna kadar hissetmiştir. Bauman, kendisi de bir öteki olduğundan "yabancılaşma" olgusuna çalışmalarında sık sık yer vermiştir.

Varşova Sosyal Bilimler Akademisinde eşi Janina ile tanışan Bauman, 1951'de iyi bir sosyalist toplumun fikirleri ve idealleri olacağına inandığı için Komünist Parti'nin resmi bir üyesi olmuş, 1953'te de akademik kariyerine başlamıştır. 1954 yılına geldiğinde doktora eğitimine başlamış, İngiliz işçi hareketi üzerine çalışmalar yapmıştır. 1960'ların başında Polonya sosyolojisi ile ilgili makaleler yayınlamış, kültür, günlük yaşam, İngiltere ve Amerika sosyolojisi hakkında sayısız kitap kaleme almıştır. 1966'da Polonya Sosyoloji Komitesinin başkanlığını yapmış, bu sırada Komünist Parti'nin sadık ama giderek eleştirel bir üyesi olarak yer almıştır. 1968'de ailesiyle birlikte Kanada, ABD ve Avustralya gibi göçmen ülkelerde bir süre bulunduktan sonra aldığı teklif üzerine İngiltere'de Leeds Üniversitesinde sosyoloji profesörü olarak akademisyenlik hayatını sürdürmüştür. (Jacobsen-Poder 2008, 5)

Komünizmle başlayan ve daha sonra Batı'ya geçerek modernliğin farklı yönlerini yakından gören Bauman, bu süreçlerin hiçbirinde kendini evinde hissedememiştir. Modernlik, kitle kıyımlarına uğratılan bir ulusun yok edilmesine meşru gerekçesini sunarken, çareyi postmodernlikte bulduğu izlenimine kapılmıştır. (Şan, 2018: 66)

Bauman, her ne kadar postmoderniteyi başlarda çare olarak görse de daha sonra eserlerinde postmoderniteye sert eleştiriler yapmaktadır. Modernitenin ışıltılı bir versiyonu gibi gördüğü postmodernite ile birlikte gelen belirsizlik ve güvensizlik ortamının bireylerde korku yarattığını eserlerinde sıklıkla vurgulamaktadır.

Bauman'ın, Anna Sfard, Irena Bauman ve Lydia Bauman isimlerinde 3 kızı olmuştur. Kızlarından Lydia Bauman, "Babam kendisini modernite ve postmodernitenin bir tarihçisi olarak tanımlar." (DüşünbilTV, 2018) sözüyle aslında tüm çalışmalarını özetlemektedir.

Kendini sosyolojiye adayın Profesör Bauman 9 Ocak 2017'de hayatını kaybetmiştir (Culture.PL).

Bauman'ın pek çok eseri Türkçeye çevrilmiştir. Eserlerinde etkilendiği isimler de nasıl bir bakış açısına sahip olduğu hakkında ipuçları vermektedir. Bauman'ı etkileyen isimleri şöyle sıralanabilir: Anthony Giddens, Pierre Bourdieu, Karl Marx, Antonio Gramsci, Georg Simmel, Theodor Adorno, Hannah Arendt, Jacques Derrida.

Bauman'ın eserlerine bakıldığında ise kitapların isimlerinden bile eleştirel bir bakış açısına sahip olduğu görülmektedir. Bauman'ın Türkçeye çevrilmiş eserleri şöyledir: Akışkan Modernite, Sosyolojik Düşünmek, Modernite ve Holocoust, Akışkan Aşk, Küreselleşme, Siyaset Arayışı, Akışkan Gözetim, Yasa Koyucular ve Yorumcular, Benlik Pratikleri, Kriz Hali ve Devlet, Kapımızdaki Yabancılar, Postmodern Etik, Parçalanmış Hayat, Yaşam Sanatı, Kimlik, Ölümlülük Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri, Bireyselleşmiş Toplum, Kuşatılmış Toplum, Iskarta Hayatlar, Özgürlük, Kapımızdaki Yabancılar, Modernlik ve Müphemlik.

2.Barbarlığı İçinde Barındıran Modernitenin Perde Arkası

Bauman, akışkan modernite kuramsallaştırmasından önce katı modernizmin sıkı bir eleştirisini yapmıştır. Kendisi de bir Yahudi olan Bauman, Modernizm ve Holocaust kitabında modernitenin aslında beklenen refah ve iyimser ortamı getirmediğini, gerçek yüzünün insan kıyımıyla birlikte yıkılan uygarlıkların oluşturduğunu vurgulamıştır. Modernliğin, akılcı olmaktan çok yıkıcı olduğunu Bauman şu sözlerle açıklamaktadır:

"Modern bürokrasi ve onun emrindeki beceri ve teknolojiler, iç düzenindeki bilimsel ilkeleri olmaksızın yapılmış birçok kitle kıyımı, pogrom, toplu cinayet, gerçekte soykırımdan pek farklı olmayan bir çok olay biliriz. Ancak açıktır ki, Holocaust, böyle bir bürokrasi olmaksızın düşünülemez. Holocaust, kökü tümüyle kurutulmamış modernlik öncesi barbarlık kalıntılarının akıldışı bir taşma olayı değildi. O, modernlik evinin meşru bir sakiniydi; o bir başka evi, yuvası olarak kabul edemezdi (Bauman, 1997, 37).

Nazilerin, Yahudilere yapmış olduğu soykırımı anlatmak için kullanılan Holocaust kelimesinin üzerinden modernliğin vahşi yüzünü aktaran Bauman, aslında modernitenin kendi içinde yer alan yıkıcı faaliyetleri olduğunu belirtmektedir. Bir diğer deyişle yapılan soykırımlar, barbarlığın kalıntıları değil, modernitenin direkt kendi iç yüzüdür.

Bauman, modern devleti bahçeci bir devlet düzenine benzetmekteydi. Modern öncesi dönemde nüfusun mevcut durumu yabancı ve terbiye edilmemiş olarak görülmekteydi. Yeniden üretim ile rasyonel tasarımın öngördüğü tarafa doğru yönelmek amacıyla mekanizmalar yerleştirilmiş, aklın yüksek ve sorgulanamaz otoritesi ile nüfus ikiye bölünmüştür. Birinci grup beslenecek ve özenle çoğaltılacak faydalı bitkiler iken ikinci grup kökünden sökülecek yabancı otlar olarak görülmekteydi. Her iki grubun da kendi eylemlerini belirleme hakları ellerinden alınmıştır (Bauman, 2003, 34). Burada görülmektedir ki yabancı olarak adlandırılan otlar, toplum içerisinde yer alan ötekilerdir. Modern devletlerde, bu yabancı otların kökünden sökülüp yok edilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde yabancı otlar temizlenmezse faydalı otlar da bu zararlı otların içerisine karışır. Bauman'ın bahçıvanlar olarak gördüğü ise modern devletin başındaki iktidarlardır.

Bauman, Yasa Koyucular ile Yorumcular kitabında modern devleti Ernest Gellner'in bahçıvanlar ve yabancı ot benzetmesi ile şöyle aktarmaktadır: "Ne kadar iyi olursa olsun bahçenin kendini yeniden üretmesi konusunda bahçe tasarımına güvenmek olmaz. Yabancı otlar, sürekli gözetim gerektirir. Moderniteyi yaratan iktidar bahçıvan modeli üzerine kuruludur." (2003a, 65). Bir diğer deyişle, modern devletler işlerini asla şansa bırakmamalıdır. "Bahçe düzeni ne kadar iyi olursa olsun" sözü ile aktarılan aslında mevcut durumun düzenliliğine değil, modernitenin getirmiş olduğu düzene uygun davranılması gerektiği ve yabancı otları görmek için iktidarların, bahçe düzeninin asla başıboş bırakmaması gerektiği vurgulanmaktadır.

Modern devlet için rasyonel tasarımın ön gördüğü yeniden üretim mekanizmaları gerekmektedirken, bir diğer önemli nokta da güvenlik meselesidir.

Bauman, modern toplumun güvenliği sağlamak için bilinçli önlemler alınmadan güvenli kalabileceğine inanmadığını belirtirken, bu önlemlerin bireylerin davranışının yönlendirmesi ve kontrol edilmesi yani toplumsal kontrolü barındırdığını vurgulamaktadır (2015, 19). Aslında yapılan güvenlik adı altında özgürlüğün yitiminden başka bir şey değildir. Modern toplumlar akılcı düzenin gerekliliğini savunurken, "güvenlik sizler için gerekli, bu denetimleri sizler için yapıyoruz" diyerek de faaliyetlerini meşrulaştırmaktadır.

Güvenli bir toplum için özgürlüğün yitimini Bauman, şu sözlerle aktarmaktadır: "Güvenlik adına özgürlüğü kısıtlamayı seçen bir uygarlık çatısı altında, daha fazla düzen, daha fazla hoşnutsuzluk anlamına gelmekteydi." (2000: 9) Bir diğer deyişle, modernitenin bireylere sunmuş olduğu güvenlik, özgürlüğün yitiminin yanı sıra Bauman'ın deyimi ile zararlı ot olarak görülen ötekiler için memnuniyetsizliklerin artması demektir.

Modernite ile ulaşılması beklenen hedef, uygar toplumlar yaratmaktır. Uygar toplumlar hoşgörülü, nazik, şiddetten uzak toplumlar demektir. Bauman bu durumu tümüyle reddeder.

Bauman, uygarlığın şiddet içermediğinin düşünülmesini yanılısıma olarak görmektedir. Uygarlığın şiddetinin, onun insanlıkdışı, alçaltıcı ve ahlaklı niteliğinden dolayı ortadan kaldırdığının doğru olmadığını, aslında uygarlaşma ile yapılan şeyin, şiddetin düzenlenmesi ve şiddete yeni alanlar açması olduğunu savunmaktadır (1997, 131). Bu noktada şiddetin aslında iktidarların kontrolünde olduğu, tümüyle toplumdan yok edilmediğini söylemek mümkündür. Modernite ile şiddet iç içe geçmiş ve iktidarların düzenlemiş olduğu bir alan haline gelmiştir. Yani modernite, beklenen hoşgörülü ve nazik ortamı yaratmak bir yana dursun, Holocaust gibi ırkçı eylemleri beraberinde getirmiştir.

Bauman, "uygarlık" kelimesine yapmış olduğu tanımlamada da güvenlik adı altında yapılan kısıtlamaları ortaya koymuştur. "Sadece Batılı varoluş tipi kendine 'uygarlık' adını verirdi." diyen Bauman, uygarlığın sunmuş olduğu armağanın güvenlik olduğunu belirtmiştir. Başka bir deyişle uygarlık korkudan kurtulmayı sunar; ancak bireysel özgürlük üzerine baskıcı ve sert uygulamalar koymaktadır (2000a, 24). Modern toplum ile sunulan her ne kadar daha refah bir yaşam ise de aslında uygarlık adı altında, bireylere baskı yapıp iktidarın tahakkümü altına girmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Bauman'a göre katı modernite, totaliter bir rejimi doğurmaya müsait bir moderniteydi. Homojen yapısıyla totaliter bir toplum modeli, bireysel özgürlük ve özyönetimin yıkımı demektir (2017, 54). Modernite ile tahakküm altına giren bireyler, tahakküm altına girdiklerinin farkına bile varamadan birbirlerine benzemektedirler.

Katı modernite döneminde iş yaşamını Bauman şöyle özetlemektedir: "Rutinleştirilmiş zaman çalışanı olduğu yere çivilenirken, fabrika binalarının muazzam hacimleri, makinelerin ağırlığı ve en önemlisi,

olduğu yere zincirlenmiş emek, sermayeyi bir arada tutan harçtı.” (2017, 175). Modernite döneminde iş yaşamındaki ilerleme makinelerin büyüklüğüne göre belirlenirdi. Aslında iş yaşamında da bir totaliterliğin hakim olduğunu söylemek mümkündür.

3. Müphemlik ve Güven Yoksunluğu ile Oluşan Akışkan Modernite

Küreselleşme ile birlikte mekan ve zaman önemini yitirip akışkanlaşmıştır. Bauman, modernitenin de akışkanlaştığını belirtip aslında postmodernitenin eleştirisini yapmış ve akışkan modernite kuramsallaştırması ile birlikte tüketimden iş yaşamına, eleştirel düşünceden gözetime kadar geniş bir perpesktifte çalışmalara imza atmıştır.

Bauman, akışkan moderniteyi açıklarken işe akışkanlık teriminden başlamıştır. “Britannica’nın belirttiği gibi sınırların ve gazların durağan durumdayken içlerinden geçtiği hayal edilen bir düzleme etki eden güçlere direnememesi ve bu nedenle üzerlerine bir güç uygulandığında şekillerinin sürekli olarak değişmesidir.” (2017: 25) Tanımdan da anlaşılacağı üzere, akışkanlık içerisinde durağanlık yoktur, sürekli bir şekil değiştirme ve güçlere direnememesi söz konusudur.

Bauman akışkanlığı şöyle özetler: “Sınırların katılar gibi belli bir şekli yoktur. Deyim yerindeyse ne mekansal ne zamansal olarak sabit bir konumları vardır. ...Akışkanlar belli bir şekli uzun süre koruyamazlar; her an şekil değiştirmeye hazırdırlar” (2017, 26). Akışkanlığın şekli koruyamaması da belirsizlik düzeyini artırmış bu da bireyleri güvencesizlik ve güvensizlik durumlarına sürüklemiştir. Her şeyin hızlı bir şekilde değiştiği akışkan dünyada, bireylerin de sabit kalması beklenemez.

“Zamansal/mekansal mesafelerin teknoloji vasıtasıyla sıfırlanması insanlık durumunu homojenleştirmekten çok kutuplaştırma eğiliminde” (2010, 26) olduğunu belirten Bauman, katı modernite döneminde öteki olarak görülen bireylerin toplumdaki koparıp atılması gereken bireyler olduğunu belirtirken, küreselleşme ve teknolojik gelişmelerdeki artışlarla da durumun değişmediğini ifade etmektedir.

Bauman, postmoderniteyi ele aldığı pek çok eserinde akışkan toplum ile birlikte belirsizliğin, güvensizliğin ve güvencesizliğin artık toplumda hakim olduğunu belirtmiştir.

Postmoderniteyi kendi imkansızlığıyla uzlaşan modernlik olarak tanımlayan Bauman, modern pratiklerin sona ermediğini belirtmiş ve (2003, 131) çağdaş dünyayı, ümitsizce dışarı çıkacak bir yol arayan yüzer gezer korku ve hayal kırıklıklarıyla ağzına kadar dolu bir kaba benzetmiştir. Hayatın, belirsizlikleri, bulanık hatları ve gizli kökleri yüzünden iyice korkutucu bir hal alan karanlık vesveselere ve masum önsezilere aşırı doymuş durumda olduğunu söyler (2000a, 23). Bir diğer deyişle bugün bireylerin yaşamış olduğu korkular, belirsizlikten kaynaklanmaktadır. Nereye savrulacağını bilmeyen bireyler, korku yaşamakta ve bu durumda hayal kırıklıklarını doğurmaktadır. Bu belirsizlik de her yere dağılan akışkan moderniteye çıkmaktadır.

Bauman’ın akışkan modernite içerisinde eleştirel düşünceye olan bakışı ele alınacak olursa, toplumun şu anki durumunu şöyle aktarmaktadır:

“Kampingler, bir karavanı olan ve konaklama ücretini karşılayacak parası olan herkese açıktır. Yolcular gelir, yolcular gider. ...Bütün sürücüler kamping yöneticilerinden, kendilerini rahat bırakmalarından ve ortalıkta fazla dolaşmamalarından fazla bir şey istemezler ama bu onlar için çok önemlidir. ...Madem para ödüyorlar istekleri de olacaktır. ...Karavan sahipleri paranın karşılığını alamadıklarını veya vaatlerin tutulmadığını düşünürlerse şikâyet edebilir ve paranın iadesini talep edebilirler- fakat hiçbirinin aklına kamping işletmesinin felsefesini sorgulamak ve bir çözüm yolu bulmaya çalışmak gelmediği gibi kimse yönetimi üstlenmek istemez. En fazla, bir daha oraya gitmemeye ve orayı kimseye tavsiye etmemeye karar verirler. Zamanı gelip oradan ayrıldıklarında kamp yeri onlar gelmeden önceki haline döner; giden gitmiştir; yeni gelecek kampçılar beklenmektedir.” (2017, 52-53).

Bauman’ın vermiş olduğu kamping örneğinden anlaşılmaktadır ki artık herkes tüketici tarzı eleştiri yapmaktadır. Üretici tarzda eleştiri yapmak akışkan modernite ile sona ermiştir.

Akışkan modernite içerisinde iş yaşamına bakıldığında; artık cep telefonu, küçük bilgisayar ve evrak dosyasından başka bir şey olmayan küçük bir çanta ile bireyler dünyanın her yerine seyahat edebilmektedir. Birey, işi bittikten sonra hiçbir yerde konaklamadan geri dönebilir. Diğer yandan hareket kabiliyetinden yoksun işler de devam etmektedir ancak iş yeri eski katılığını yitirmiş durumdadır (2017, 98). Bu noktada modernite dönemindeki devasa makinelerin bulunduğu fabrikalar, yerini her yerde dolaştrabileceği mini bilgisayaralara bırakmıştır. Hatta öyle ki iş yürütebilmek için, bir iş yerine bile gerek kalmamıştır.

Bauman akışkan modernite içerisindeki iş yaşamını Daniel Cohen’in örneğiyle şöyle anlatıyor: “Kariyerine Microsoft’ta başlayan birinin, yolun onu nereye götüreceği konusunda hiçbir fikri yoktur. Ford’da ya da Renault’da işe başlayan biri ise başladığı yerden fazla ileri gidemeyeceğini bilir.” (2017, 176).

Bu noktada özellikle yazılım çağı ile birlikte belirsizliğin hakim olduğu görülmektedir. Bauman, akışkan modernite ile artık her şeyin belirsiz olduğunu her alanda vurgulamaktadır.

İş yaşamındaki belirsizliği Guy Standing, yeni tehlikeli sınıf olarak adlandırdığı “Prekarya” üzerinden anlatmıştır. Bauman, Standing’in prekarya terimi için “Kullanım süresi geçen proleterya ve orta sınıf terimlerinin yerine prekaryayı koyarak hedefi tam on ikiden vuruyor.” yorumunda bulunmuş hatta bu yorum “Prekarya Yeni Tehlikeli Sınıf” kitabının arka kapağında yer almıştır. Standing, esnekliğin iş yaşamında çalışma saatlerini ve işten çıkarmaları artırdığını, maaşları azalttığını dile getirmiş, bu durumun da güvencesizliği beraberinde getirdiğini vurgulamıştır (Standing, 2017, 19). Aslında Bauman’ın bahsetmiş olduğu güvencesizlik ortamının tam bir yansıması olarak görmek mümkündür. İş yaşamındaki akışkanlık esnek bir emek piyasasını ortaya koymakta, böylece belirsiz ve güvencesizliğe bir adım daha yaklaşmaktadır. Her ne kadar mekanlar üzerinden akışkanlık söz konusu olsa da bu akışkanlık, bireylerin iş yaşamında sonlarını görememesi, her an işinden olacağı korkusu ile baş başa kalmasına neden olmuştur. Böylece herkes, güvencesiz ortamın bir parçası haline gelmiştir.

Akışkan modernitede iş yaşamında mekanların yitimi görülürken özellikle tüketim anlamında da zamanın yitimi görülmektedir. Post-modern dünya ile birlikte artık üretici bazlı değil, tüketici bazlı bireyler yetiştirilmeye çalışılmaktadır. Tüketmek bir ihtiyaç hali değil, arzu nesnesine dönüşmüştür. Hatta alınan ürünler bireylere prestij kattığı düşünülerek alınmaya başlanmıştır. Birey sırf kimlik oluşturabilmek adına tüketici dünyasının bir parçası olmuştur. Bauman, akışkan modernite döneminde yer alan tüketicileri şöyle tanımlamaktadır:

“Tüketicinin sefaleti, seçeneklerin azlığından değil, gereğinden fazla oluşundandır. ‘Seçeneklerimi en iyi şekilde kullandım mı?’ sorusu, tüketicinin kafasındaki en rahatsız edici, gece uykusuz bırakan sorudur.” (2017, 104).

Bauman günümüzdeki tüketicileri Albert Camus’un sözü ile aktararak aslında bireylerin alışveriş yaparken yaşadığı psikolojiyi de ortaya koyar. “Günümüz insanları, der, Albert Camus, dünyanın tamamına sahip olamamanın acısını çekerler.” (2017, 129). Bireyler artık sahip olduklarından çok, sahip olamadıklarını düşünmektedir. Yapmış olduğu seçimlerde, “diğerini alsaydım keşke” sözü hep var olacaktır. Ancak bu diğerleri hiç sona ermez. Sürekli alınmayan bir diğer seçenek vardır. Akışkan modernite, tatminsiz tüketim modelini daimi olarak bireylere sunmaktadır.

Akışkan modernite içerisinde tüketim için bir diğer önemli unsur da <zaman>dır. Bauman, “Anımsal bir şeyin orada ve o anda gerçekleştiği, fakat aynı zamanda tüketimin de anında olacağı ve ilginin hemen kaybolacağı anlamına gelir.” (2017, 179) diyerek tüketim gerçekleştiren bireyin, ürünü aldığı andan itibaren değerini kaybedip hemen yeni bir ürün almayı arzular hale getirdiği bir ortam yaratmaktadır. Bu noktada akışkan modernite içerisinde tüketim için sürekliliğin hakim olması gerekmektedir.

Akışkan modernite çağını belirsizlik, güvencesizlik ve güvensizlik üçgeni üzerinden tanımlayan Bauman, aileden tutun da arkadaşlara kadar her şeyin akışkanlaştığından bahsetmektedir. Buradaki akışkanlığın özünde belirsizlik yatar. Bu belirsizlik de güvencesizlik ve güvensizliği doğurur. (2017: 263) Bireyleşmenin en üst safhada olduğu dünyada Bauman, ilişkileri iki ucu keskin kılıca benzetmektedir. Güzel düşlerin, kabusu ne zaman dönüşüp dönüşmeyeceği belli değildir. Akışkan bir modern yaşamda ilişkiler, en yaygın müphemlikten tezahürdür (2012, 9). Bu bağlamda ilişkiler de müphemlik üzerine kuruludur. Nasıl ki rüyaların kabusu dönüp dönmeyeceğinin belli olmadığı gibi, en yakınların en uzak olup olmayacağı da belli değildir. Kesin olan tek şey belirsizliktir.

Bauman, ilişkilerin akışkan modernite ile birlikte sanallaştığından da bahsetmektedir. Sanal ilişkiler, akışkan modern dünyaya son derece uygundur. Gerçek ilişkilerin aksine, sanal ilişkiden kurtulmak daha kolaydır. Sanal ilişkide silme tuşuna basarak bir anda görüşmek istemediğiniz kişiden kurtulabilirsiniz (2012, 13-14). Bu durum da ilişkilerin giderek akışkan bir hal almasına neden olmuştur. Yüz yüze veda etmenin zorluğu, sanal dünya ile birlikte ortadan kalkmış bu da ilişkileri belirsiz bir hale sürüklemiştir.

Bauman, akışkan korkuların da akışkan modernite için daimi eşik bekçiliği yaptığını vurgulamıştır. (2010a) Küresel dünyada bireylerin kafasına yerleştirilen korkular, dünyanın neresine gidilirse gidilsin aynıdır. Bu küresel korkular da güvencesizlik ve güvensizliği doğurmaktadır.

Bauman, Anthony Giddens’in ifadesiyle belirsizliği şöyle aktarmaktadır: “Günümüzün belirsizlikleri imal edilmiş oldukları gittikçe bariz bir hal almakta ve böylece belirsizlik içinde yaşamak bir yaşam biçimi, eldeki tek yaşamın tek biçimi olarak ortaya çıkmaktadır.” (2000a, 27). Bir diğer ifade ile günümüzde belirsizlik halinden kaçmak imkansızdır. Akışkan toplumun sunmuş olduğu belirsizlik hali artık bireylerin yaşam biçimidir.

Güvensizlik, belirsizlik ve güvencesizliğin bireyleri daha da güvenli olmaya bağımlı hale getirdiğini dile getiren Bauman, bu durumun da gözetime olan bağımlılığı daha da artırdığını belirtmiştir (2013, 119). Artık gözetim ve görünürlük olmaksızın bireyler, güvenli kalamayacağını düşünmekte bu nedenle de gözetlenmeyi arzular hale gelmektedir. Totaliter rejimlerde, bireylerin gözetlenmesi baskı ile yapılırken, daha sonra yerini iknaya bırakmış, günümüzde de arzu edilir bir duruma dönüşmüştür. Öyle ki bireyler, kameralar olmaksızın güvenlik sağlanamayacağını, görünür olmazlarsa da suçlu ya da öteki olarak addedileceklerini düşünmektedirler.

Sonuç

Yapmış olduğu sosyolojik tahlillerle 20. ve 21. yüzyılın toplumsal kırılmalarına ışık tutan Zygmunt Bauman, akışkan modernite kuramsallaştırması ile bugünün ve geleceğin belirsizliklerini ortaya koymuştur.

Zamanın ve mekânın sıvı bir hal aldığı günümüzde bireyler, geleceklerine dair en ufak bir tahminde bulunamamaktadır. Bauman'ın akışkan modernite kuramsallaştırması ile anlatmaya çalıştığı tam da bu durumu yansıtmaktadır. Özellikle emek ve sermaye piyasası içerisinde ne olacağını bilemeyen bireyler güvencesizliği her an hissetmektedir.

Akışkan modernite kuramsallaştırmasına tüketim bağlamında bakıldığında, artık her şey bireyin elinin altındadır. Ancak tüketim nesnelere bu kadar fazla olması kafa karışıklığına neden olmakta ve her daim yenilenen tüketim piyasasına, ayak uyduramamanın mutsuzluğunu yaşatmaktadır. Alınan ürünler, alındığı andan itibaren cazibesini yitirmektedir. Bu durum da tüketim nesnesinin akışkan olduğunun bir göstergesidir.

Akışkan modernite kuramsallaştırması bağlamında ilişkiler de son derece yüzeyseldir. Özellikle internet teknolojilerindeki gelişim ve değişim arttıkça bireyler birbirlerinin hayatlarına çok hızlı bir şekilde dahil olmakta, aynı hızla da çıkmaktadır. Bauman'ın ön görmüş olduğu akışkan dünyada her şey hız temellidir. İlişkileri konu aldığı pek çok çalışmada internet üzerinden yapılan arkadaşlığın basit olduğunu vurgulayan Bauman, bu basitliği, arkadaş olarak görülen kişileri hayatımızdan çıkarmanın son derece kolay olması üzerinden anlatmaktadır. Yüz yüze arkadaşlığı bitirmenin zorluğu, internet teknolojileri sayesinde tuzla buz olmuştur. Tek bir tuşla hiçbir açıklama yapmaksızın, bireyler hayatlarındaki insanları çıkarmakta bu da ilişkileri akışkan bir hale sokmaktadır.

Akışkan bir hale gelen ilişkiler dünyası, belirsizlik, güvensizlik ve güvencesizliği daha da perçinlemektedir. Bireyler korkularla yaşadığı için, sürekli bir güvenlik arayışı içine girmiş, bu durum da gözetime rıza gösterilmesini sağlamıştır. Hatta günümüzde görülmek ve gözetlemek arzu haline dönüşmektedir. Bauman, bu durumu da akışkan gözetim ile ifade etmiştir. Eskiden kapalı bir yerden gözetlenen bireyler, artık her yere konulan kameralar, internet teknolojileri, kredi kartları gibi araçlarla gözetlenmekte, hatta gözetimden kaçamamaktadır.

Çalışma boyunca görüldüğü gibi artık bireyler akışkan bir dünyada yaşamaktadır. Akışkanlıktan kaçış da mümkün değildir. Zamanın ve mekânın yitimi ile nesnelere tutun da bireylere kadar her şey sıvı bir hale gelmiştir. Bu akışkan durum da iktidarların, toplumu istediği şekle sokarak totaliter ya da yumuşak totaliter bir devlet yapısını rahatlıkla sürdürebilmelerini sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- Bauman, Zygmunt (1997). *Modernite ve Holocaust*. (Sertabiboğlu, S. Çev.), İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Bauman, Zygmunt (2000). *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları*. (Türkmen, İ. Çev.), İstanbul: Ayrıntı yayınları.
- Bauman, Zygmunt (2000a). *Siyaset Arayışı*. (Birkan, T. Çevç), İstanbul: Metis yayınları.
- Bauman, Zygmunt (2003). *Modernlik ve Müphemlik*. (Türkmen, İ. Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Zygmunt (2003a) *Yasa Koyucular ile Yorumcular*. (Atakay, K. Çev.). Metis Yayınları.
- Bauman, Zygmunt (2010) *Küreselleşme*. (Yılmaz, A. Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Zygmunt (2010a) *Akışkan Modernite ve Belirsizlik Üzerine*. (Erişim) https://www.youtube.com/watch?v=5_j2jstuzg0 . Erişilen tarih. 28.10.2018.
- Bauman, Zygmunt (2012). *Akışkan Aşk*, (Ergüden, I. Çev.), İstanbul: Versus Yayınları.
- Bauman, Zygmunt (2015). *Özgürlük*. (Eren, K. Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Zygmunt (2017). *Akışkan Modernite*. (Çavuş, S.O. Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları,
- Bauman, Zygmunt; Lyon, David (2013). *Akışkan Gözetim*. (Yılmaz, E. Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Culture. P. L. (t.y.) *Zygmunt Bauman*, (Erişim) (<https://culture.pl/en/artist/zygmunt-bauman> Erişim tarihi. 23.10.2018.
- DüşünbilTV (2018). *Zygmunt Bauman Belgeseli 1. bölüm: Kültür Üzerine*. Düşünbil TV. (ERİŞİM) <https://www.youtube.com/watch?v=7su0CoH19n4>. Erişim tarihi. 19.10.2018.
- Jacobsen, Peder Paul. (2008). *The Sociology of Zygmunt Bauman - Challenge and Critique*. Micheal, P.P. Jacobsen, H. *The Sociology of Zygmunt Bauman* (s. 38-39), Ashgate, Hampshire.
- Smith, David (1999). *Zygmunt Bauman Prophet of Postmodernity*. Cambridge: Polity Press.
- Stading, Guy. (2017). *Prekarya Yeni Tehlikeli Sınıf*, (Bulut, E. Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şan, Mustafa Kemal. (t.y.) *Zygmunt Bauman: Modernlik ve Postmodernlik Arasında Bir Sosyolog*, Dergi park: (Erişim) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/4259>. Erişim tarihi. 19.10.2018.